

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ В АР КРИМ

Обґрунтовано наукові і методичні підходи та розроблено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу в умовах ринкових трансформацій

Ключові слова: ефективність, розвиток, зерновиробництво, переробка, політика, зернові культури

Постановка проблеми. Зерновиробництво є одним із найбільш важливих в системі АПК України. Це зумовлено як сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами країни для вирощування практично всіх видів зернових культур, так і досить вагомими потенційними можливостями щодо організації ефективного виробництва, переробки, зберігання та експорту зерна.

Як відомо, донедавна наша держава займала одне із провідних місць у світі у формуванні товарних ресурсів зерна. Слід також зазначити, що задоволення потреб України в зерні та продуктах його переробки є одним із головних завдань її аграрної політики, оскільки стан зернового виробництва визначає розвиток усіх галузей агропромислового підкомплексу та рівень національної продовольчої безпеки. Відзначене передбачає ефективне функціонування зерновиробництва, якому мали сприяти ринкові трансформації минулого століття.

Але в цей період проявилася низка негативних тенденцій, а саме: нестабільність розвитку зернового виробництва; погіршення економічних зв'язків у системі "виробництво – переробка – зберігання – реалізація зернопродукції"; велика залежність товаровиробників зерна від закупівельних структур. У сукупності це вплинуло на розвиток ринку зерна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективного функціонування зерновиробництва в останні роки привертає дедалі більшу увагу фахівців, є предметом наукових досліджень багатьох учених – аграрників, а саме: В.Г. Андрійчука, Ю.Д. Білика, В.П. Галушко, О.Д. Гудзинського, О.Ю. Єрмакова, О.В. Захарчука, М.В. Калінчика, С.М. Кваші, М.Г. Лобаса, Л.О. Марміль, П.Т. Саблука, В.К. Савчука, Л.М. Худолій, В.К. Терещенка, І.І. Червена, О.М. Шпичака, В.М. Яценка та інших.

Однак, з огляду на важливість і багатогранність даної проблеми питання подальшого розвитку зерновиробництва в сучасних умовах господарювання й надалі залишаються актуальними. Поглибленого вивчення потребують організаційно-економічні механізми ефективного функціонування виробництва зерна, його роль в розвитку аграрного сектору економіки, особливості формування ринку зернопродукції, напрями підвищення ефективності виробництва, зберігання і переробки зерна.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування наукових і методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу в умовах ринкових трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Дослідження зерновиробництва як економічної категорії вимагає системного підходу і передбачає розгляд виробництва зерна у тісному зв'язку з його зберіганням, переробкою та реалізацією. Як свідчать результати дослідження поки що не існує єдиної точки зору щодо сутності та основних складових частин зерновиробництва.

Зерновиробництво в авторському розумінні є сукупністю сільськогосподарських і переробних підприємств та інших організацій, що забезпечують раціональне виробництво, транспортування, зберігання, переробку й реалізацію зерна та продуктів його переробки і які пов'язані між собою певними організаційно-економічними відносинами, спрямованими на підвищення ефективності функціонування усіх складових галузі.

Отже, ефективність функціонування виробництва зернопродукції залежить не тільки від діяльності сільського господарства, а й від підприємств переробної промисловості, сфери реалізації зерна й продуктів його

переробки та інших ланок, які беруть участь у просуванні зернопродукції до кінцевого споживача.

Для підвищення економічної ефективності необхідне комплексне вирішення питань подальшого зростання продуктивності праці, раціонального використання трудових ресурсів, зменшення втрат продукції при виробництві, транспортуванні, зберіганні, переробці та реалізації зерна і зернопродуктів. Такі організаційно-економічні заходи сприятимуть збільшенню виробництва зернопродукції та поліпшенню її якості, що в кінцевому підсумку забезпечить зростання прибутковості підприємства.

З огляду на вищевикладене доцільно розглядати ефективність функціонування зерновиробництва як загальної суми кінцевих економічних результатів в кожній його галузі з урахуванням економічного ефекту міжгалузевих організаційно-економічних взаємовідносин.

Лише при системному використанні показників економічної, технологічної та соціальної ефективності може бути здійснена комплексна оцінка ефективності функціонування зерновиробництва та наукове обґрунтування заходів щодо її підвищення на мікро- і макроекономічному рівнях для досягнення стратегічної мети, якою слід вважати виробництво високоякісної зернопродукції на основі раціонального використання наявних виробничих ресурсів для насичення ринку продовольства.

Основними завданнями сучасного етапу розвитку зерновиробництва є: збалансування структури посівних площ під зерновими та зернобобовими культурами; збільшення обсягів виробництва продукції підвищеної якості зернових і зернобобових культур; повне задоволення потреб господарств товаровиробників зерна у сільськогосподарській техніці, добривах і засобах захисту рослин; удосконалення існуючих виробничих потужностей сільськогосподарських та хлібоприймальних підприємств для зберігання й заготівлі зерна з високими товарними якістьми; поліпшення якості та асортименту продуктів переробки зерна; вдосконалення інфраструктури ринку зерна тощо.

Результати дослідження переконують, що ефективність функціонування зерновиробництва має чітко виражений регіональний аспект. Так, АР Крим традиційно посідає одне з провідних місць у формуванні товарних ресурсів зерна в державі, оскільки кліматичні умови та родючі землі регіону дозволяють вирощувати тут усі види зернових культур, отримувати високоякісне продовольче зерно в обсягах, достатніх не тільки для забезпечення внутрішніх потреб, а й формування експортного потенціалу.

Дослідження свідчать, що зернове виробництво в Україні та АР Крим зокрема, незважаючи на організаційно-економічні ускладнення сучасного етапу господарювання, є прибутковим, а зернова продукція виступає основним джерелом доходів сільськогосподарських підприємств. Частка доходу від реалізації зернових у загальній сумі одержаного доходу від реалізації продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами АР Крим перевищує 50%, а в окремі роки досягає 80 відсотків.

Невеликі площі посіву зернових культур не дають змоги повною мірою використовувати інноваційні фактори розвитку. Зосередження виробництва зерна у великотоварних підприємствах дозволить застосувати сучасні засоби механізації та технології, що сприятиме підвищенню продуктивності праці, поліпшенню якості продукції та забезпечуватиме ефективне ведення зернового господарства. Економічна ефективність аграрного виробництва тісно пов'язана, насамперед, із розміром господарств за площею сільськогосподарських угідь (табл. 1).

Таблиця 1. Економічна ефективність концентрації зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах АР Крим, 2011 р.

Показники	Групи за площею зернових, га				У середньому на 1 господарство
	I до 250	II 251-500	III 501-1000	IV понад 1000	
Кількість підприємств, од.	63	62	78	82	285
Площа с-г. угідь, га	210	598	1020	3849	1563
Площа зернових і зернобобових, га	143	376	696	2378	988
Частка зернових і зернобобових у площі с-г. угідь, %	68,2	62,8	68,3	61,8	63,2
Урожайність, ц/га	23,6	29,3	32,7	41,7	38,4
Рівень рентабельності (збитковості), %	-1,1	12,0	24,4	22,8	21,8

За результатами здійсненого групування найбільш ефективними були ті підприємства, що мали в середньому 3,8 тис. га сільськогосподарських угідь, питома вага зернових у їх структурі досягла 61,8 відсотків.

Результати досліджень і практика господарської діяльності передових сільськогосподарських підприємств АР Крим свідчать про перспективність освоєння інноваційно-інтенсивних технологій вирощування зернових культур, за яких урожайність хоча і нижча на 5,1 ц/га порівняно з високовитратною інтенсивною технологією, але завдяки нижчій собівартості значно вищим є прибуток з одиниці площі.

Ресурсозберігаючий варіант інтенсивної технології на інноваційній основі забезпечує найвищий рівень економічної ефективності виробництва озимої пшениці. Він дає можливість суттєво знизити собівартість продукції, підвищити окупність витрат і продуктивність праці порівняно із високовитратною технологією. Так, трудомісткість виробництва пшениці при ресурсозберігаючій технології нижча на 13%, а собівартість – на 15% порівняно з високовитратною інтенсивною технологією.

Використання інноваційних елементів вирощування зернових культур забезпечує зниження витрат на пально-мастильні матеріали, насіння, оплату праці, що в кінцевому підсумку призводить до зменшення собівартості продукції та підвищення ефективності галузі.

Фінансовий стан ВАТ "Радгосп "Весна" Нижньогірського району АР Крим дозволяє запроваджувати в господарську діяльність різного роду інновації як техніко-технологічного, так і організаційно-економічного характеру. Перевищення беззбиткового рівня виробництва і реалізації є за усіма зерновими культурами в даному підприємстві як у вартісному, так і у кількісному виразі, проте найвищим цей показник був по пшениці (рис. 1).

Про економічну доцільність інноваційної діяльності за її впливом на рівень беззбитковості, прогнозованої урожайності, маржинальний дохід, операційний важіль тощо свідчать і результати проведеного нами маржинального аналізу за 2010 – 2011 рр.

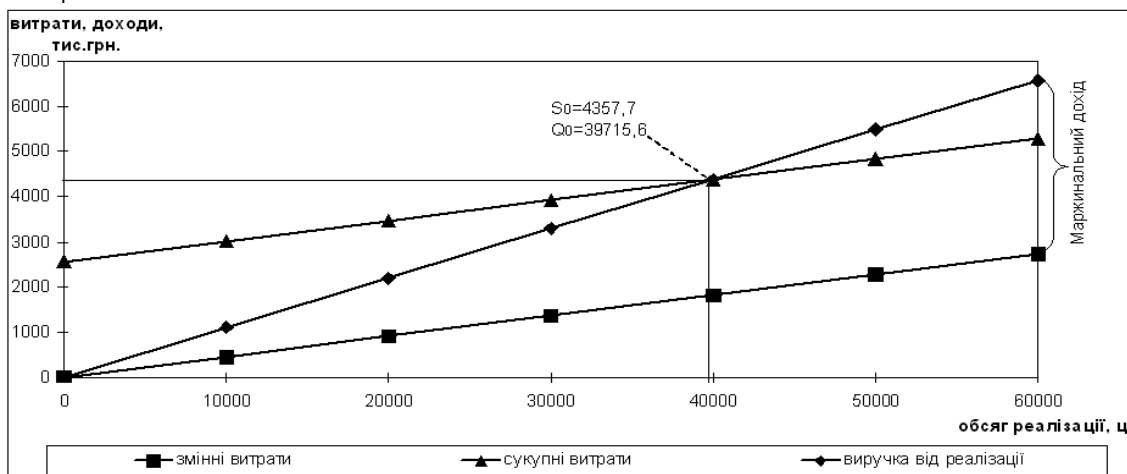

Рис. 1. Визначення точки беззбитковості для вирощування пшениці у ВАТ "Радгосп "Весна" Нижньогірського району АР Крим за інноваційною технологією

Одним з основних питань ефективного функціонування зерновиробництва є розробка програм державної підтримки та подальшого розвитку всіх його галузей, а також впровадження дієвих заходів державного регулювання, адекватних економічній ситуації в країні, а саме: через регулювання ринкових цін (інтервенційні закупівлі); державну підтримку вітчизняних товаровиробників (квоти, використання заборони на імпорт); поліпшення умов фінансування і кредитування підприємств; впровадження часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки; використання податкових пільг тощо.

Проте отримання позитивного ефекту від впровадження заходів державного регулювання та підтримки зерновиробництва, як свідчать результати дослідження, не можливе без розробки комплексної, збалансованої стратегії розвитку всіх його складових.

Стратегія розвитку зерновиробництва передбачає застосування комплексної збалансованої програми дій та заходів, які забезпечать ефективний розвиток усіх ланок на перспективу та визначення шляхів, якими досягатимуться прогнозовані результати.

Основними стратегічними завданнями в умовах трансформації економіки країни є розвиток конкурентоспроможного зерновиробництва за наявності державної підтримки вітчизняних виробників зерна та зернопродукції, збереження й нарощування потенційних можливостей зернового виробництва та розвитку сфери його переробки.

Характерною особливістю досліджуваного регіону є високий рівень розораності сільськогосподарських земель: частка ріллі становить 85,6%. Тому в АР Крим необхідно переглянути та привести до науково обґрунтованих норм посівні площі озимої пшениці, але при цьому доцільно збільшити площі посіву ярового ячменю, кукурудзи на зерно, гречки і, особливо, зернобобових культур.

За рахунок природної родючості ґрунту регіону здатні забезпечувати урожайність зернових культур на рівні 23 ц/га. Вітчизняна та світова практика переконує, що реалізація наявного потенціалу продуктивності зернових культур у виробництві безпосередньо залежить від технології вирощування, яка базується на широкому

впровадженні сортів інтенсивного типу, удосконаленні агротехніки, системи добрив, інтегрованому захисті рослин від бур'янів, шкідників, хвороб, застосуванні регуляторів і стимуляторів росту.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Ефективне функціонування зерновиробництва визначається комплексною взаємодією усіх його складових ланок, а саме: сільського господарства, підприємств переробної промисловості, сфери зберігання та реалізації зерна й продуктів його переробки, які беруть участь у просуванні зернопродукції до кінцевого споживача. Таким чином, зерновиробництво є сукупністю сільськогосподарських, переробних підприємств та інших організацій, діяльність якої спрямована на забезпечення раціонального виробництва, транспортування, зберігання, переробку й реалізацію зерна та продуктів його переробки. Водночас вони пов'язані між собою певними організаційно-економічними взаємовідносинами, спрямованими на підвищення ефективності функціонування міжгалузевого утворення.

2. Доцільність інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах регіону за її впливом на рівень беззбитковості, прогнозованої урожайності, маржинальний дохід, операційний важіль тощо підтверджується і результатами проведеного маржинального аналізу. При цьому на прикладі ВАТ "Радгосп "Весна" Нижньогірського району АР Крим встановлено перевищення беззбиткового рівня виробництва і реалізації по усіх зернових культурах як у вартісному, так і у кількісному виразі.

Список використаних літературних джерел:

1. *Воронянская Е.В.* Современное состояние производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях Запорожской области / Проблемы економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: Кол. монографія у двох томах / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2000. – Т.2. – С. 421 – 427. 2. *Єрмаков О.Ю., Нечипоренко О.А.* Формування та функціонування регіонального ринку зерна / О.Ю. Єрмаков // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2005. – Вип. 1(29). – С. 9. 3. *Лищенко М.О.* Державне регулювання ринку зерна / М.О. Лищенко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції в 2-х частинах. "Сучасні проблеми економіки сільського господарства та АПК". – Суми: СНАУ, 13-16 травня 2003 р.- Ч.1.- С. 271-275. 4. *Ортіна Г.В.* Особливості та тенденції зернового ринку України / Г.В. Ортіна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2007. – № 2. – С. 175-177.

ШВЕЦ Руслан Віталійович – здобувач, заступник гол. бухгалтеру ТОВ "Медіса".

Наукові інтереси:

– економіка зерновиробництва.

Стаття надійшла до редакції: 15.08.2012 р.